א .מ .דיק.

כײַציקל אליין.

איינע שיינע און ווארע געשיכטע, וואָס עס האָט זיך געטראָפן אין דער שטאָט אילון [1]) פאר א יאָר פינף און צוואנציק. עס איז דערפון צו לערנען מוסער און דערעכערעץ און ווי אזוי עלטערן זאָלן זייערע קינדער דערציִען. מיר האָבן דאָס מאטיק געווען פון דער רײַזע־באַשרײַבונג פון ר׳ שלוימע פורקער פון האנאָווער, וואָס האָט געריַיזט אין יענער צײַט דורך דיזע לענדער, ער האָט זעלבסט דאָס געזען און האָט דאָס ריכטיק באַשריבן.

מאת א. מ. דיק.

ווילנע 1887 (איבערגעדרוקט פון דער אויסגאבע : ווארשע 1864).

למען הראות לך קוראה נעימה מה גדלו דברי המשל הקדמוני, אום צו ווײַזן דיר, מײַנע טײַערע לעזערן, ווי וויכטיק און ווער עס זײַנען די רייד פון דעם אלטן שפריכוואָרט: עס איז די גרעסטע קונץ צו זײַן פאָטער און מוטער, דאָס הייסט, קינ־דער צו ערציִען, און דאָך נעמען זיך דאָס אלע אָן,—מוז איך דיר דאָ באַשרײַבן איין קליינע געשיכטע פון איין געוויסן ר׳ שמערל שיפער, ווי אזוי ער האָט ערצויגן זײַנעם א בעניאָכיד, וואָס מען האָט אים גערופן כײַציקל. ער האָט געמיינט אים און זיך גליקלעך צו מאכן און האָט דורך זײַנע נארישע ערציִונג און אופירונג געמאכט אומגליקלעך זיך און אים און, נאָך מער פאר זיי ביידע, זײַן ווײַב, דען זי איז דורך דעם אוועק פון דער וועלט פאר דער צײַט און האָט געלאָזן דורך איר אומגליק נאָר איין בײַשפיל פאר אנדערע פרויען, דאָס עס זאָל זיך זיי ניט גלוסטן צו גלענצן צווישן גרויסע מענטשן, און מען זאָל זיך נישט ווײַזן פאר אנדערע, אז זיי זאָלן גלויבן, דאָס מען איז זייער געהויבן.

———

לפני עשרים וחמש שנה, פאר א יאָר פינף און צוואַנציק האָט געוווינט אין דער שטאָט אילון איין געוויסער נאָגיד ר׳ שמערל שיפער. דאָך אָבער, מײַנע טײַערע לעזערן, ווען דו פארשטייסט לאָשן האקוידעש פילײַכט, זאָלסטו נישט מיינען, אז ער וואר איין פירשט בעעמעס, ווי דער וואָרט נאָגיד באַטײַטעט אף לאָשן האקוידעש. ניין! בא אונדז איז אונטער דעם וואָרט נאָגיד געמיינט גאָר א פראָסטער מענטש, וואָס ער קאָן זײַן אויך פון איין אָרדענערע פאמיליִע, נאָר ער איז רײַך און האָט אפולע געלט, אָדער אזוי גאָר, ווען ער קאָן מאכן, אז מען זאָל מיינען, דאָס ער איז רײַך און האָט אפולע געלט. אף אזוי איין אויפן וואר אונדזער ר׳ שמערל אויך איין נאָגיד, נאָר ער איז געווען איין יודייש סייפער און פון ערלעכע עלטערן, וואָס ווארען קליינע פאבריקאנטן, דען זיי האָבן געהאט איין פאבריקל פון וואָלענע קאפעלושן, מיצקעס, זאָקן און הענטשקעס. דערצו האָבן זיי נאָך גוט פארשטאַנען פארבערײַ, און אז זיי זײַנען געשטאָרבן, האָט דער ר׳ שמערל דעם פאבריקל איבערגענומען און האָט דאָס זייער גוט אײַנגעריכטעט און האָט זיך געלעבט זייער רויִק און צופרידן. דען

1) פארשטעלט : ווילנע.

ער האָט געהאט דערפון, וויפל ער האָט געב־יכט אף זײַן פארנאָסע, און ער האָט גאָר ווייניק גערדארפט. און ווײַל די מעלאָכע איז זייער שטארק פארבונדן מיט דעם האנדל פון וואָל, פלעגט עס זיך אָפט מאכן, אז וואָל פלעגט זיך הויבן, און ער, וואָס ער פלעגט אלע מאָל האָבן זייער פיל זאַפאס, פלעגט ער אלע מאָל פארדינען צוויי אָדער דרײַ הונדערט רענדלעך, און אי־ זיך אזוי מיט דער צײַט ביסלעכווײַז געוואָרן גוט אין שטאנד, ביז מען האָט אָנגעהויבן צו זאָגן אף אים, אז ער איז איין נאָגיד. און ער, וואָס ער האָט בא זיך געוווּסט, ווי ווײַט עס פעלט אים נאָך צו א נאָגיד, האָט ער נאָך געמוזט האלטן זײַן פאבריקל און איז זיך אזוי פון יאָר צו יאָר געוואָרן רײַכער און רײַכער אין פארמעגן. דאַ־רך האָט ער זיך באשלאָסן צו בלײַבן א פאבריקאנט, קאָלזמאן ער וועט לעבן. דען ער האָט געוואָלט מעקאיעם זײַן דעם פארזאָג פון אונדזערע כאכאָמים (אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות), דאָס הייסט: ליב האָב די ארבעט און האָב פײַנט די גרויסקײַט.

אך אשתו לא כן דמתה, אָבער זײַן ווײַב קונע האָט נישט אזוי געמיינט, ווי ער. בא דעם ערשטן שטיקל פארדינסט האָט זי זיך באַלד געקויפט א בינטל פערל; בא דעם צווייטן פארדינסט האָט זי ארײַנגעכאפט גוטע דימאנטענע אוירינגלעך, פינגערלעך, און האָט זיך אָנגעהויבן מיט דער צײַט צו סטרױַען אף דעם נעגידעשן אויפן און האָט זיך שוין אָנגעהויבן בא זיך גרויס צו האלטן, און האָט אָנגעהויבן גיין רײַך געקליידט. און מיט דער צײַט האָט זי זיך שוין אָנגעהויבן צו שעמען מיט איר פארנאָסע; עס איז איר שוין נישט אָנגעשטאנען, אז מען זאָל איר רופן קונע די פארבערקע, קונע די קאפעלושניצע, קונע די הענטשקעמאכערן. ניין, — האָט זי אמאָל געזאָגט צו איר מאן נאָך א פריילעכן בריוו, וואָס עס איז אָנגעקומען פון פרײַסן, — גענוג מיר זאָלן זיך שמירן ארום דעם קעסל און צו גיין מיט שווארצע הענט, ווען מיר זײַנען שוין אין שטאנד צו גיין מיט ווײַסע הענט. ניט צו פארזינדיקן, מיר זײַנען שוין לײַטן גלײַך, מיר קאָנען שוין אונדזער שטעטל באשטײַ אָן דער זיסער פארנאָסע. ר׳ שימשן דעמביצער איז, כ׳לעבן, נישט רײַכער פאר אונדז, און פונדעסטוועגן וועט ער נישט וועלן טון א שידעך מיט אונדז, און דאָס איז נאָר מער נישט איבער אונדזער פאר־פלוכטן קעסל. איז מײַן אייצע אזוי, אז מיר זאָלן אונדזער פאבריקל צושליסן און מיר זאָלן אונדזער וואָל־געשעפט פארגרעסערן. מיר וועלן האנדלען אין פרײַסן; מיר וועלן קריגן א שעם, ווי אלע סאָכרים, דען עס שטייט אונדז דאָס מער אָן, ווי אנ־דערע סאָכרים, וואָס זײַנען פריִער געווען מעשאָרסים און דינסטן.

כדברים האלה, אזעלכע רייד האָט זי אים שטענדיק ארײַנגערעדט אין די אויערן, ביז זי האָט עס בא אים געפּויעלט, און האָט צוגעמאכט דאָס פאבריקל און האָט אָנ־געהויבן צו האנדלען גאָר זייער גרויס, און טכילעס מיט וואָל אליין און דערנאָך מיט טוך אויך, און עס איז אים זייער גוט געגאנגען. וואָס א יאָר איז ער אלץ געוואָרן רײַכער און רײַכער. אָבער דערצו איז געוואָרן זייער פירונג שארפער, און האָט מיט דער צײַט גע־קראָגן איין נאָמען פון א גרויסן נאָגיד און איז געוואָרן געאכטעט באלײַטן. און אין א צײַט פון א יאָר אכט האָט מען שוין פארגעסן, אז ער איז אמאָל געווען א באלמעלאָכע.

לבד זה [1]) האָט זיך אים געמאכט איינע גוטע געלעגנהײַט צו האָבן בא זיך אין שטוב די גרעסטע לײַט פון שטאָט, ווײַל זײַן ווײַב קונע האָט אים געבוירן א ייִנגל. האָט ער געמאכט איין ברייטן בריס מיט זייער א גרויסן מאזלטאָוו. און ווער גייט

1) כוץ דעם.

עס ניט צו אזא רײַכן מאן? קורץ דערפון, אונדזער ר׳ שמערל איז געוואָרן גערעכנט אונטער דער צאָל פון די נעגידים, און זײַן נאָמען האָט זיך אָנגעהויבן צו הערן ווײַט און ברייט.

ויהי, עס וואר, אלס כײַציקל איז שוין אלט געוואָרן אכט יאָר, פלעגט בײַן־האדמאנים [1] בא אים צו קאָכען, ווי אין א קעסל, פון מעלאמדים. איין היגן מעלאמעד האָט ער בעשום אויפן נישט געוואָלט: עס האָט אים נישט געפאסט, ווײַל ער האָט אמאָל געקנעלט בעוואדײַ מיט שנײַדערישע קינדער אָדער מיט א פארבערס, כאָלילע, און דאָס קאָן דאָך עפּעס דערמאנען פון זײַן פריִערדיקן שטאנד, און אים קאָסט דאָך אָפּ אזויפיל געלט אום צו פארגעסן דאָס אלעס. דאהער פלעגט ער צו נעמען אלע מאָל נאָר איין נישטהיגן מעלאמעד און פלעגט אים צו געבן קעסט מיט אלע וויגאָדעס. און וואָס דער ייִנגל פלעגט ווערן עלטער, פלעגט ער אלץ צו נעמען א גרעסערן מעלאמעד, דאָס הייסט — פון איין ווײַטערע אין שטאָט. און דערווײַלע האָט כײַציקל באקומען איין נאָמען פאר איין גרויסן אילוי [2]. און בעעמעס וואר דער כײַציקל גאנץ דום, אָן טוירע, אָן כאָכמע און אָן דערעכערעץ. ער וואר זייער פארצויגן. די ליפּן זײַנען געווען בא אים שטענדיק אײַנגעריכט אין קאווע, און ער פלעגט אלע נאכט אנטשלאָפן ווערן פאר וועטשערע. ער וואר שוין א באָכערל פון א יאָר צוועלף און וואר נאָך שווער אף איוורע; און דאָס איז געווען, ווײַל ער האָט גאָר קיין איוורע ניט געלערנט. און אזוי ווארן נאָך פיל זאכן, וואָס ער האָט נישט געוווּסט, וואָס מען קאָן דאָס אלץ גאָר ניט אויסרעכענען; און האָט דאָך געהאט איין נאָמען פאר איין אילוי, דאָס צו צוועלף יאָר איז ער ארומגעגאנגען מיט געשוואָלענע בעקעלעך, וואָס מען פלעגט אים אלץ צו קנײַפּן בא יעדן שאָלעש־סודעס [3], בעשאס מען פלעגט אים פארהערן און זאָגן, אז דו ביסט שוין ווערט א שיינע קאלע. נו, וואר שוין אונדזער כײַציקל בא זיך זייער שטארק געהויבן און האָט זיך ווירקלעך דורך דעם אופגעפירט פיל שענער, אלס אנדערע קינדער, וואָס זײַנען אין זײַנע יאָרן געווען, דאָס אלע טאטעס און מאמעס האָבן זיך געבענטשט מיט אים. און כײַציקל האָט זיך אָנגעהויבן צו הערן אין די גאנצע שטאָט און אויך אין די פאָרשטעט ביז אונטער די קומענעס [4] און נאָדווײַטער.

ויהי, און עס וואר אלס כײַציקל איז געוואָרן באר־מיצווע [5], האָבן די עלטערן געמאכט א גרויסן מאָלצײַט. עס ווארן אײַנגעלאדן דערצו אלע ניכבאָדים, אלע גרויסע לאָמדים פון דער שטאָט, און כײַציקל האָט געזאָגט איין „חילוק״ [6]. א פּאָר לאָמדים, דעם רעבבנס גוטע פרײַנט, האָבן זיך געוואָלט ארײַנמישן און פרעגן אים א פּאָר גוטע קאשעס, האָט ער זיי פארענטפערט, איידער מען האָט אים נאָך געפרעגט. דער אוילעם האָט זיך זייער פארוווּנדערט דעריבער, און דער מעלאמעד איז, נעבעך, שטארק רויט געוואָרן, ווײַל כײַציקל האָט זיך מיט די אָפּגעשטעלטע טערוצים אף די באשטעלטע קאשעס צו גיך ארויסגעכאפּט, און האָט אויסגעזעען, ווי איינער וואָס זאָגט אויס דעם פּיסרען [7] פאר דעם רעטעניש. דאָך אָבער האָט עס קיינער נישט געשפּירט אָדער גאָר נישט געוואָלט שפּירן, ווײַל מען האָט געוואָלט, דאָס ער

1) די צווישנצײַט, געמיינט כאלהאמויִעד פּייסעך און סוקעס, ווען מעלאמדים נעמען אָן קינדער אף דעם נאָענטן „זמאן״ (סעמעסטער). 2) טוירע-קענער, שארפער קאָפּ. 3) די דריטע סודע שאבעס פארנאכט. 4) מיסטאמע: „קאמינעס״. דער אויסדרוק: „ביז אונטער די קאמינעס״ (פון א פאָרשטאָט „קאמינעס״ אין ווילנע) איז באקאנט אין ווילנע, און דאָס הייסט אזוי גוט, ווי ווייט (מיטיילונג פון כ. לייבאָוויטש). אין אונדזער פאל: זײַן נאָמען האָט ווײַט בעשעמט. 5) רעליגיִע-רייף, דאָס איז צו 13 יאָר. 6) א פּילפּל-דראָשע. 7) באשייד, אויסלייג.

זאָל שוין ענדיקן וואָס צום גיכסטן, און מען זאָל שוין בעסער וואָס נעמען אין מויל, אלס אין די אויערן.

— אײַער ייִנגל דארף זײַן עפּעס אין רעכטע הענט, — האָט זיך אָפּגערופן צו אים איינער פון די לאָמדים, — וואָלט מען געקאָנט פון אים מאכן א רעכטע קיילע. איך האָב פאר אײַך א מעלאמעד גאָר איין ווונדער, דער מויציטער. עס זײַנען געוואָרן פון זײַנע טאלמידים כאסאנים אין די גרעסטע הײַזער. פארצײַטן האָט מען אים גערופן דער מויציטער אילוי.

ומה נקל, און וואָס איז נאָך גרינגער, ווי שאָדן צו טון איין מעלאמעד בא אזעלכע עלטערן, וואָס זײַנען אזוי שטארק פארנארט אין זייער קינד, ר׳ שמערל האָט קוים דעם זמאן דערצויגן מיט דעם מעלאמעד און דערנאָך האָט ער געקראָגן דעם מויציטער.

מען קאָן נישט זאָגן, אז ער האָט נישט אויסגעזעען העסלעך און האָט געהאט א געזונטן קאָפּ און וואר א מאָל איין אילוי, און לערנען האָט ער פאָרט נישט געקענט אף זײַן לעבענס־טאָג ניט. דען פון זײַן קינדהײַט אָן האָט ער זיך ארײַנגעלאָזן אין כאריפעס [1] און פּשעטלעך, און דעם עמעסן פּשאט [2] האָט ער קיינמאָל ניט געוווּסט. ער האָט נישט פארשטאנען קיין זאך אין דער וועלט, פּונקט ווי כײַציקל אליין, און ער וואר בא זיך זייער געהויבן און האָט פון קיינעם נישט געהאלטן.

וכן און אזוי האָט ער צוגעבראכט וויפל יאָרן. אמאָל וואר ער א מעלאמעד, אמאָל א שאדכן, אמאָל א פּאָרוש [3] און אמאָל א פארהערער [4] דען ער האָט גוט געוווּסט אלע ערטער אין געמאָרע, וואָס מען פּרוּווט דערמיט איין ייִנגל, דען ער וואר אין דעם א גרויסער בעריע, ווײַל ער האָט דערוף זײַן גאנצן לעבן פארבראכט און האָט זײַן קאָפּ אזוי ווײַט פארקרימט און פארדרייט דורך דעם, וואָס ער האָט געזאָגט אף יעדער זאך איין פּשעטל מיט איין שטיקל כאריפעס, וואָס איין מענטש מיט איין געזונטן פארשטאנד פלעגט אָנצוגיין איין עקל עס צוצוהערן. דאָך וואר ער אין זײַן צײַט א גילטיקע מאטבייע און האָט זיך מיט זײַנע דומהײַטן צוגעשלאָגן צו איין גוטן גראָבן קארק און צו איין בײַכל, דען מען האָט אים פון אלע זײַטן געקעכלט.

ומי, און ווער פארשטייט דאָס ניט אליין, אז אזוי איין כויקער [5], אזוי איין גרויס־שפּרעכער וואר אָנגעמאָסטן פאר אונדזער ר׳ שמערלס הויז. ער האָט זיך דאָ געפּונען אזוי וווּל, ווי א פיש אין וואסער. קוים וואר ער דאָרט עטלעכע טעג, איז ער געוואָרן זייער טאקעף בא דעם ר׳ שמערלען און בא זײַן ווײַב קונען, דען ער האָט זיי מאפּלע [6] געווען דעם כײַציקל גאָר אָן א שיעור. ער האָט א קאָפּ פון איין מעכאבל [7] — האָט ער זיי געזאָגט, — די טפיסע [8] איז גרויס און די האוואָנע [9] שפּילט. איין שאָדן, וואָס די פריִערדיקע מעלאמדים האָבן אים שטארק פארלאָזן. אזעלכן מוז מען דעם סייכל שארפן, און דאָס וועל איך טאקע טון. און דאָס אליין וואר שוין גענוג פאר זיי, דאָס זיי זאָלן אים טײַער האלטן, ווי זייער לעבן. אף זיי קוקנדיק.

מלמדים־שפּרעך

1) שארפזיניקע קונצשטיק, 2) טײַטש, באטײַט. 3) אן אָפּגעשיידטער פון הויז און פאמיליִע, וואָס זיצט אין בעסמעדרעש און „לערנט״. 4) פארהערט כאסאנים געמאָרע-קענער. 5) פּאָרשער, פילאָזאָף. 6) וווּנדער דערציילט, גערימט. 7) א פארדארבער. דאָ — אן אויסנעם, א זעלטענעם קאָפּ. 8) אופנאם-פעִיקײַט. 9) פארשטאנד.

האָט די דינסט (וואָס ער האָט אַף איר געקוקט, בעשאַט אַנדערע האָבן נישט געזען) אים שטאַרק צוגעזען, און זײַן בײַכל האָט געשטיגן פון טאָג צו טאָג, ווי בּאַ איין טראָגעדיקע. מען האָט אים מיט כײַציקלען אָפּגעגעבן איין באַזונדערן כיידער מיט אַלע וויגאָדעס, און ער האָט דעם ייִנגל מאַדריך גסווען, ווי איין קאָנאָוואָל דעם פערד, וואָס דאַרף אים אַרויספירן אַף דעם פערד־מאַרק פאַרקויפן,— דאָס הייסט, ווי איין ייִנגל וואָס האַלט שוין אַף דער מאַדרייגע [1]), מען זאָל טון מיט אים איין שידעך.

ומי, און ווער קאָן דאָס אויסשרײַבּן די גרויסע פריידן פון זיי בעשאַס דער מויציטער פלעגט אָפּט צו זאָגן בּאַ איין גלעזועלע מאַשקע צו שאָלעש־סודעס אַף לאָשן קוידעש, דען דאָרט פלעגט ער ניט צו ריידן קיין „דברי חול" [2]).— (כײַציקל בנכם מובטחני בו שיהיה מורה הוראה בישראל), דאָס הייסט: אײַער זון כײַציקל וועט געוויס אמאָל זײַן איין „מורה הוראה" [3]) בּאַ ייִדן. ער זאָל נאָר אָנקומען צו גוטע שווער און שוויגער,— פלעגט דערבײַ צו זאָגן דער אָרעמער לאַמדן, וואָס האָט דאָרטן שאַבּעס געגעסן,— דאָס הייסט, וואָס זייער אויסקוק איז טאַקע בעעמעס, דאָס דער איידעם זאָל בּלײַבּן עפּעס בּאַ אַ טאַכלעס אין לערנען, ווי מײַן שוויגער וואַר אָלעהאָ־האַשאָלעם. איך האָבּ נאָר איר צו דאַנקען, וואָס איך בּין אַזוי ווײַט דערגאַנגען. פּאָטער און מוטער האָבּן זיך געפּרעגלט, הערנדיק, און וואַרן בּאַ זיך שטאַרק געהויבּן.

ויהי, און עס וואַר אַלס כײַציקל איז געוואָרן מיט איין האַלבּ יאָר עלטער, דאָס הייסט ער וואַר אַלט פערצעט האַלבּן יאָר, האָט שוין די טיר ניט גערוט פון שאַדכאָנים, און זיי זײַנען אָנגעקראָכן אַ פולע שטוב. און מען האָט גערעדט שידוכים פון אַלע שטעט; דער פון מינסק, דער פון פּינסק, אָבּער ניט איינער פון לינאָווע [4]), ווי דער שטייגער פון אַלע גרויסע גווירים, וואָס זיי טוען נישט קיין שידעך פון די אייגענע שטאָט; אפילע איין מעלאַמעד נעמען זיי נישט פון דער אייגענער שטאָט. מע האָט גערעדט מיט געלט, מיט ייִכעס, מיט קעסט, מיט אַ שיינע מיידל. דאָס ראָוו שאַדכאָנים וואַרן אויך נישט קיין היגע, זײַנען זיי אײַנגעשטאַנען בּאַ דעם ר' שמערלען און געגעסן בּאַ אים. בּאַ יעדער מאָלצײַט וואַרן עטלעכע שאַדכאָנים בּאַ ר' שמערלס טיש, און שאַבּעס פלעגט דאָרט אויסצוזען ווי איין גאַסט־הויז, דען עס פלעגט געלאַדן צו ווערן די מעכוטאָנימס מענטשן. דער מויציטער פלעגט טרינקען פיל כאַריפּעס און פלעגט צו זאָגן פיל כאַריפּעס, און דאָסגלײַכן כײַציקל אַליין פלעגט אויך צו זאָגן כאַריפּעס. אַלע נאַכט פלעגט צו זײַן בּאַ דעם ר' שמערלען גרויסע סעסיִאָנען איבּער די שידוכים, וואָס איז גערעדט געוואָרן בּאַטאָג, און דער מויציטער איז געווען דער פּרעזידענט דערבּײַ, דען זיי האָבּן אים געהאַלטן פאַר איין וועלט־קלוגן מאַן. ער האָט דאָך געקנעלט קאַמע יאָרן אין גרויסע הײַזער און האָט שוין פאַרהערט וויפל כאַסאַנים און איז אַליין אויך געווען וויפל מאָל אַ כאָסן און האָט יעדער מאָל אויסגענומען. מען האָט געשיקט רעשימעס [5]) אין דער גאַנצער מעדינע, אין אַלע גרויסע שטעט, אין שקלאָוו און מאָלעוו און מען האָט זיך געריכט, אַז עס זאָלן קומען פאַרהערערס פון קאַמע מעקוימעס [6]). און דאָס אַלץ האָט אונדזער ר' שמערלן זייער שטאַרק געשטערט

1) שטאַפּל, צושטאַנד. 2) וואָכעדיקע רייד, דאָ—פלעגט ער שאַבּעס נישט רעדן קיין ייִדיש. 3) אַ ראָוו. 4) ווילנע. 5) צעטלען. 6) אַסאַך ערטער.

אין זײַנע געשעפטן, דען דער מויציטער האָט אים נישט געלאָזן אָוועקפאָרן. בּאַ יעדן שידעך האָט ער געזאָגט: איר טאָרט פּין דערהיים נישט אַוועק, ווער ווייסט, טאָמער איז דאָס בּאַשערט. בּאַ יעדעס מאָל, אַז עס איז געקומען איין פאַרהערער, ווי כײַציקל פלעגט נאָר אָנצוהייבּן צו זאָגן, פלעגט זיך שוין דער מויציטער אַרײַנמישן ווי איין בּריטאַן מיט זײַנע פאַלשע כאַריפּעס און כײַציקל אַליין פלעגט אויך אַרײַנפאַלן אין זײַנע רייד, און עס פלעגט ווערן איין געשריי און איין טומל, און כײַציקל האָט אַלע מאָל אויסגענומען. דער פאַרהערער פלעגט אָוועקצופאָרן מיט איין שיינע מאַטאָנע און דאָסגלײַכן איז דער מויציטער אויך בּאַשענקט געוואָרן מיט איין בּעגעד און מען האָט אים נאָך צוגעזאָגט, אַז מען וועט אים זייער רײַך בּאַשענקען, ווען עס וועט זיך אויספירן איין שידעך. און אַזוי זײַנען איבּערגערעדט געוואָרן זייער פיל שידוכים, און יעדער שידעך, בּיז עס פלעגט נישט צו ווערן פון אים, פלעגט צו קאָסטן גענוג צײַט און גענוג געלט. און דערווײַלע האָט כײַציקל נישט געלערנט און האָט גאַנצע טעג געהאַט אין זינען אַ קאַלע. עס האָט אַזוי געדויערט, איין שידעך אַרײַן און איין שידעך אַרויס, אַ פאַרהערער נאָך אַ פאַרהערער, און עס האָט אַלץ קיין האַפּט געהאַט, בּיז מען האָט גערעדט פון שכיז מיט ר' שלוימצען דעם גוויר. די שאַדכאָנים האָבּן אַזוי לאַנג געאַרבּעט, בּיז יענער האָט געשיקט איין בּאַל־קויעך [1]), און דער אייגענער וואַר אויך איין פאַרהערער,— מען האָט אים גערופן ר' שעפּסל די מאַגידעכעס, ווײַל זי איז געווען זײַן שוויגער,— איין ייִד איין לאַמדן, איין וועלט־מאַן. עס האָט צו אים געהערט די ראַבּאָנע־שטיבּל פון זײַן שווערס קייווער. נון וואַר ער איין אָבּעוואַטעל, ער וואַר ווירקלעך אַ דרייקאָפּ, אָבּער נישט ווי דער מויציטער. דען דער מויציטער האָט מיט זײַנע פאַלשע טוירע פאַרדרייט דעם קאָפּ זיך אַליין און אַמאָל אויך דעם אַנדערן, אָבּער דער ר' שעפּסל, ער האָט נאָר פאַרדרייט דעם קאָפּ דעם אַנדערן, אָבּער זיך גאָר ניט. און ווי ער האָט געהאַט איין אָפענעם קאָפּ, אַזוי האָט ער געהאַט אָפענע מערידן און איין אָפענע האַנט צו נעמען לאַפּקע. נון, דער גרויסער פאַרהערער האָט זיך נישט געלאָזט אַזוי לײַכט פאַרשווינדלען פון דעם מויציטער. ער האָט זיך מיט אים געהאַקט בּיז שפּעט אינדערנאַכט, און כײַציקל פלעגט זיך אַלע מאָל אַרײַנמישן ווי אַ זינגערל, וואָס מאַכט בּאָם, ניט ווי עס פּאַסט. זײַן גליק אָבּער איז געווען, דאָס דער ר' שעפּסל די מאַגידעכעס איז געווען אַזוי פאַרבּרענט מיט דעם מויציטער אין דעם שטיקל געמאָרע, דאָס ער האָט גאָר פאַרגעסן אין כײַציקלען. און דאָס וואָלט געדויערט ווי לאַנג, ווען קונע, זאָל געזונט זײַן, וואָלט ניט דערלאַנגט צום טיש ווײַן און ליקער מיט קאָנפעטורן און נאָך גוטע זאַכן. האָט דאָס אײַנגעלאָשן זייער היציקייט, און זײַנען בּיידע געוואָרן צווישן זיך גוטע פרײַנט, און כײַציקל האָט בּאַ אים אויך אויסגענומען, ווײַל ער האָט גוט געוווּסט, אַז ער וועט אויך גוט אויסנעמען (די שאַדכאָנים האָבּן אים עס פריִער געזאָגט). מען קאָן אַנדערש ניט זאָגן,— האָט ער געזאָגט צו דער מוטער:— אײַער כײַציקל איז איין וווּנדערלעכע קיילע; בּאַ ר' שלוימצען וועט ער אַרויסוואַקסן איין גאָען־אוילעם [2]). כײַציקל איז געווען אַבּיסל פאַרשוויצט און אַבּיסל צעשראָקן, דאָך אָבּער פריילעך. אַבּי איבּערגעקומען, האָט צו איר דער מויציטער געזאָגט נאָכדעם,— עס איז אַ גוטע שטיקל סכוירע, איך האָבּ מײַנע קויכעס אָנגעוואָרן בּיז איך האָבּ אים איבּערגערעדט. ער שטאַרבּט גאָר מאַמעש פאַר דעם ייִנגל. יעצט וועט שוין זײַן מיט מאַזל טנאָים.

1) אַ בּאַפולמעכטיקטן 2) אַ וועלט־גאָני.

וכן היה, און אזוי איז געווען. צומאָרגן האָט ר׳ שמערל געמאכט איין שארפע טנאָים. עס זײַנען געווען אײַנגעלאדן די גרעסטע לײַט. פאר גוטע פרײַנט האָט מען געמאכט איין שרעקלעכן מאָלצײַט. דער באל-קויעך האָט באקומען צען דוקאטן, לע־וואד[1] קליינע מאטאָנעס; די שאדכאָנים האָבן געכאפט פופציק רענדלעך, און דער מויציטער האָט אויך גענוג גענומען. אף איבערמאָרגן איז זיך דער באל־קויעך אוועק־געפאָרן און האָט אוועקגעפירט מאטאָנעס די קאלע פאר וויפל הונדערט רובל. אין א כוידעש ארום האָט מען אײַנגעלייגט דאָס געלט, מער ווי צוויי טויזנט רובל, און כײַציקל האָט באקומען איין גאָלדענעם זייגער מיט זילבערנע באטים[2]. און ר׳ שמערל מיט זײַן ווײַב ווא̇רן פריילעך, ווײַל זיי האָבן שוין זייער קינד פארזאָרגט. און בא דעם מויציטער וואר דער עק גאנץ פאריסן; עס איז מיט אים גאָרנישט געווען צו ריידן. ער פלעגט צו דערציילן זײַן ניצאָכן, וואָס ער האָט אויסגעפירט קעגן דעם ר׳ שעפסלען, ווי איינער, וואָס דערציילט עפּעס פון גוורעס און ניפלאָעס[3].

אָבער דיזע פריידע האָט ניט לאנג געדויערט, דען דער שכיזער מעכוטן איז אין א פּאָר כאדאָשים ארום געוואָר געוואָרן, דאָס ר׳ שמערל איז גאָר א באלמע־לאָכעס א זון, און ער אליין איז אויך געווען א פארבער, און דאָס איז אים גאָר־נישט אָנגעשטאנען. האָט ער אָפּגעלאָזט דעם שידעך. האָט דאָס דעם ר׳ שמערלן מיט זײַן ווײַב זייער געקרענקט. דערצו האָט דאָס זיי געקאָסט גענוג מי און געלט ביז זיי האָבן אָפּגענומען די מאטאָנעס און די שלישים[4]. דער מויציטער האָט געמוזט פאָרן קיין שכיז און האָט געהאט דין־טוירעס[5] און קלאָפּאָט, ביז ער האָט אלץ מויציע געווען[6]. נון, איז דער מויציטער נאָך מער טאקעף געוואָרן בא זײַנע באלע־באטים. זיי האָבן אים אָרענטלעך באלוינט דערפאר באזונדער און האָבן אים שוין נישט געוואָלט פון זיך אוועקלאָזן, ביז כײַציקל וועט כאסענע האָבן אין א גוטן־אויפן.

לא ארכו הימים, עס האָט נישט לאנג געדויערט און מען האָט אָנגעהויבן גאָר אף דאָסנײַ כײַציקלען צו ריידן שידוכים, און ער איז ווידער געוואָרן איין כאָסן מיט אזוי איין שווערענעס, ווי פריִער, נאָר דער אָפּלאָזן איז שוין געווען פיל גרינגער. און אזוי איז געשען אמאָל זעקס, און יעדער שידעך האָט אלץ געקאָסט שאדכאָנעס און הויצאָעס־האטנאָים[7], און אָפּט אויך נאָך קנאס[8]. און אָן דעם מויציטער האָט זיך קיין שידעך נישט אָנגעהויבן און נישט אויסגעלאָזט, און אלץ נישט אומזונסט. ביז עס איז געקומען א גרויסער לאנד־שאדכן פון וואָלינען און האָט געמאכט איין ענדע צו די צאָרעס, דען ער האָט פאָרגעשלאָגן דעם ר׳ שמערלען איין שידעך פון בראָד מיט איין געוויסן נאָגיד און איין יאכסן ר׳ שימשן סאנדעגורער. ער האָט געהאט איין מיידל די יונגסטע, איין מוזינקע, זייער איין שיינע און איין געלערנטע. האָט זיך אים געוואָלט איר געבן איין מאן איין ליטווישן ייִנגל, וואָס זאָל זײַן איין ווילער און פון רײַכע על־טערן. ער מעג זײַן אין ייִכעס נישט אזוי געהויבן, נאָר פון איין פרום הויז, און דער כאָסן זאָל זײַן איין מאסמיד[9], דען די בראָדער ייִנגלעך וואָרן שוין אין יענער צײַט האלבע דײַטשן און האלבע פראנצויזן אף די הײַנטיקע מאָדע, און אים האָט זיך גע־וואָלט איין אלט־מאָדישן ייִנגל. דיזער שאדכן האָט דעם ר׳ שימשן פאָרגעשטעלט דעם

1) אָכוץ. 2) שיידלעך צו טפילן. 3) העלדישקײַטן און וווּנדער. 4) אייגעלייגט געלט. 5) לאָדענישן באם ראָוו. 6) אויסגעפירט. 7) טנאָים־קאָסטן. 8) שטראָף־געלט פאר נישט האלטן דעם שידעך. 9) א פלײַסיקער געמאָרע־לערנער.

כײַציקל פאר אזוי איין קינד, ווי ער ווינטשט זיך אליין, מיט אלע מײַלעס, און דער פאָטער גיט אויך נאָדאן טויזנט דוקאטן. צוויי כאדאָשים האָט געדויערט איידער מע האָט זיך צוזאמענגערעדט דורך בריוו. דערווײַלע איז דער שאדכן געזעסן בא ר שמערלען אין שטוב אף אלעם גוטן. קורץ דערפון,—דער שידעך איז אויסגעפירט גע־וואָרן. עס איז געקומען איין באל־קויעך פון בראָד און האָט פארהערט דעם כאָסן, און עס האָט געגליקט, דען ער האָט גראָד מיט אים גערעדט אזוי איין איניען, וואָס ער האָט שוין אמאָל געלערנט. דערבײַ האָט דער באל-קויעך אויך וואָס אײַנגענומען, איז ער גאנץ ווייך געוואָרן. נון וואר איבעריײַעס גרויסע טנאָים, דאָס די שטאָט האָט געקלונגען. עס האָבן אים פיל נעגידים מקאנע געווען מיט דעם שידעך.

אף דיזע טנאָים בין איך, שרײַבער פון דיזע געשיכטע, אויך געווען אײַנגעלאדן, דען צוליב געשעפט־זאכן בין איך געוואָרן איין אײַנגייער דאָרט אין שטוב פון עט־לעכע כאדאָשים.

ויהי, און עס וואר, אז דער אוילעם האָט אָנגעהויבן צו גיין אהיים, איז צו מיר צוגעגאנגען דער מויציטער און האָט מיך געבעטן אין ר׳ שמערלס נאָמען, דאָס איך זאָל נאָך איין קליינע ווײַלע בלײַבן. האָב איך געמיינט, פילײַכט וויל מען מיך דאָ דערהאלטן אף איין גוט גלעזעלע מאשקע, האָב איך געווארט. ווי אלע זײַנען שוין אוועקגעגאנגען, איז צו מיר צוגעגאנגען ר׳ שמערל מיט דעם מויציטער און האָבן מיך געבעטן, אז איך זאָל מאכן איין לאָשן־קוידעש-בריוו דעם מעכוטן אין דעם כאָסנס נאָמען. און איך, וואָס איך האָב גוט געוווּסט, וואָס פאר איין טויגעניכטס ער איז, דער טאלמיד מיט דעם רעבן צוזאמען, איך האָב מיך געמאכט גאָרניט ווּיסנדיק און האָב געזאָגט צו דעם מויציטער.

— און איר אליין זענט קליין איין בריוו צו שרײַבן?

— פארשטייט איר מיך,—האָט ער אָפּגעענטפערט, רויט ווערנדיק,—איך בין דאָך עפּעס פון די ליטווישע אילוּיִם, וואָס פארנעמען זיך נאָר מיט לערנען אליין. בא אונדז איז כאריפעס איין באזונדערע זאך און שרײַבעכץ איין באזונדערע זאך. איך וואָלט אויך מער ניט האָבן וואָס צו טון, נאָר צו פארנעמען זיך ווי איין קליין ייִנגל מיט טענטלערײַ, איין שיינער מאסע-אומאטן[1] וואָלט עס געווען פאר מיר!

קורץ דערפון,—איך האָב ניט געוואָלט מיט אים אריינגיין אין ווײַטע וויקוכים; איך האָב אים געמאכט דעם בריוו און האָב איך איבערגעלייענט פאר זיי. עס האָט אים אָבער קיינער נישט פארשטאנען, נישט דער מויציטער, נישט כײַציקל און ניט דער פאָטער. נאָכדעם האָט מען די גאנצע נאכט געשוועכט.

כײַציקל איז געווען אין זעכצנטן יאָר, אָן שׂיכל, אָן געזונט, אָן ייִראס־שאָמאַיִם[2], אָן דערעכערעך,[3] אָן טוירע, אָן כאָכמע[4], אָן מוסער, אָן איין פעדער, מיט איין בלאס פּעניםל, דען פון עלפטן יאָר אָן האָט ער שוין אלץ געדענקט פון איין ווײַב און דאָס שאט זייער צו דער געזונטהײַט, ווי אונדזער געמאָרע זאָגט (הרהורי עבירה קשה מעבירה גופא): דאָס דענקען און טראכטן פון דיזן שענדלעכן איניען שאדט פיל מער, ווי די אוויירע זעלבסט. אָ, איר טאטעס און מאמעס, היט אײַערע יונגע קינ־דער, דאָס זיי זאָלן פון דעם איניען ניט געוואָר ווערן, וואָס איז זייער געפערלעך צום גוף און צום נעפעש, וואָס פארצערט דעם קערפּער און שמוצט אײַן די זעלע

1) געשעפט. 2) גאָטס-פאָרכטיקייט. 3) דערצויגנקייט. 4) וויסן.

אזוי גיך, ווי איין פונק פײַער פארצערט איין גאנצן קאסטן פולווער. דעריבער צו שרײַבן איז הונדערט בויגן פאפיר אויך ווייניק, נאָר פאר דעם קלוגן איז גענוג מיט איין ווונק, און פאר איין נאר איז טויזנט בויגן פאפיר אויך ווייניק. נון, לאָמיר צו־ריקגיין צו אונדזער געשיכטע.

ובן כה וכה, און דערווײַל ווי אונדזער ר׳ שמערל האָט זיך אלץ דאָ געמעכוטנט און האָט אלץ מעקאבל־נאכעס [1] געווען פון זײַן הויקער און פון דעם מויציטער, וואָס ער האָט אים קרימער געמאכט פאר זײַן קאָפּ, האָט די צײַט דאָס רעדל אביסל איבערגעדרייט, און די געשעפטן פון אונדזער ר׳ שמערלען זײַנען געוואָרן פלאָכע דען ער האָט געהאט צוויי שלעכטע יאָרן. די שידוכים האָבן בא אים אויך ארויס־געשלעפּט איין האלבן קאפּיטאל, און דאָך וואר ער נאָך פארבלענדט און האָט געזען מיט אלע מעגלעכקייט זײַן גרײַז אויסצופירן און האָט זיך נאָך מער בעדאלעס גע־שטעלט מיט דער כאסענע. דען ער האָט דאָך געמוזט פאָרן קיין בראָד, און עס איז אויסגעקומען דער זמאן כאסענע [2] אין כעשוון [3], וואָס די וועג איז דאמאָלס זייער שלעכט, האָט ער געמוזט דינגען צוויי בריקעס צו פיר פערד. מען האָט אָנ־געבאקן און אָנגעפּרעגלט גאנצע קאסטנס; מען האָט געמאכט גרויסע מאָלצײַטן בעפאָר מען איז אוועקגעפאָרן; מען האָט ארײַנגעלייגט אין בויד איין בעטזאק מיט קליידער פאר דעם כאָסן, וואָס האָט געקאָסט מער ווי טויזנט רובל. געפאָרן איז ר׳ שמערל מיט זײַן ווײַב, מיט צוויי טעכטער מיידלעך, דער כאָסן מיט דעם מויציטער, איין בעהעלפער איין קעכין, איין דינסט, איין יונג און א פּאָר נעגידישע יונגע־לײַט מיט זייערע ווײַבער, מיט א באדכן פון לינאָווע, וואָס ער האָט געהאט א שעם. די וועג וואר זייער שלעכט דער יאקרעס וואר גרויס; די רײַזע וואָס וואר מער אלס הונדערט און צוואנציק מײַל, האָט געדויערט א וואָך דרײַ. פאָרנדיק, האָט דער מויציטער געכאזוערט מיט כײַציקלען די דראָשעס, די פּשעטלעך. כײַציקל האָט דאָרט געדארפט בלײַבן אף קעסט, און דער מויצי־טער האָט זיך שוין געריכט דאָרט צו בלײַבן זײַנער איין רעבע. נון, האָט ער שוין פאר זיך אליין אויך אָנגעגרייט פיל פּשאָטים. די רײַזע האָט געקאָסט פיל געלט און געזונט. קומענדיק אהין, האָט כײַציקל אויסגעזען ווי א מויז אין סמעטענע, און ערשט דאָרט האָט אָנ־געהויבן צו פליִען רענדלעך ווי שפּענדלעך, דען זיי האָבן דאָרט בא דעם מעכוטן געפונען איין רייכע הויז און זייער איידעלע מענטשן. ר׳ שמערל מיט זײַנע געסט זײַ־נען בא זיך אראָפּגעפאלן, ווי זיי האָבן דערזעען דאָרטן, וואָס פאר א פײַנע זין און איידעמס דער ר׳ שימשן האָט געהאט, גרויסע מופלאָגים, מושלאָמים און כאכאָמים [4]. די קאלע וואר זייער שיין און קלוג און זייער געבילדעט און דערצו שיין געוויקסיק, דאָס כײַציקל האָט אויסגעזען קעגן איר, ווי איין קליינער אפּע קעגן איין מענטש. עס האָט מער געפּאסט פאר אים דאָרטן טעג צו עסן [5]. אלס איין איידעם צו זײַן. עס פארשטייט זיך פון זעלבסט, אז ער איז דאָרט באלד נישט געפעלן. דער ר׳ שימשן אָבער איז געווען זייער איין פרומער ייִד און איין גרויסער צאדיק, האָט ער אָנגעהויבן אײַנצורעדן די טאָכטער, אז זי זאָל אים דאָך ליבן. ער איז אפילע איין שצופלער, האָט ער צו איר געזאָגט, ער איז איין בלאסער, ער איז אָבער איין אילוי, זײַן טוירע וועט דיך באקרויבען און באשײַנען. נישקאָשע, בא אונדז אין שטוב וועט ער ווערן

1) נאכעס קלײַבן. 2) דער כאסענע-טערמין. 3) נאָמען פון א ייִדישן כוידעש, בעערעך אָקטיאבער.
4) אלע דרײַ ווערטער — באצייכענונגען פאר גרויס געמאָרע-געלערנקייט. 5) „טעג" עסן געוויינטלעך אָרעמע יעשיווע-באָכורים בא באלעבאטים (בא יעדן באלעבאָס א טאָג אין וואָך).

איין מענטש. זײַן אויסגעוויקסטער פּאָנעם ווײַזט אויס, אז ער מוז זײַן איין גרויסער מאס־מיד, און טוירע איז דאָך די בעסטע סכוירע. די קאלע איז דאָך געווען איין גאנץ פרומע טאָכטער, האָט זי געפאָלגט דעם פאָטער און האָט פאר ליב אָנגענומען, וואָס נישט ליב איז. די זין און די איידעמס, די טעכטער מיט די שניר האָבן געוואָלט דעם אלטן אופעסן. דאָך אָבער דער אלטער איז געבליבן בא דאָס זײַניקע, ווײַל ער האָט קיין מוט געהאט אָפּצולאָזן דעם שידעך און מעוואיעש צו זײַן דעם ר׳ שמערלען מיט זײַן פאמיליִע, וואָס זיי זײַנען געקומען אזוי איין ווײַטן וועג און האָבן זיך מאר־בע־הויצאָע [1] געווען, דערצו האָט דער ר׳ שמערל געשאָטן מיט געלט אין די הענט פון די דינערשאפט, וואָס ווארן דאָרט, און יעדער האָט דערציילט פון כײַציקלען איין אנדערע כאָכמע. אויך האָט אונדזער ר׳ שמערל אין בראָד געקויפט זייער פיל פערל און האָט דערמיט באהאנגען די האלדז פון דער קאלע, דען האָט ער גוט פארשטא־נען, דאָס ער האָט מיט כײַציקלען איין צו גרויסן טריט געמאכט.

קורץ דערפון, — דער ר׳ שמערל האָט אָנגעווענדעט אלע מעגלעכקייט צו מאכן אומגליקלעך זיך און זײַן ווײַב און זײַן זון; — דאָס הייסט, מיט דעם, אז דער שידעך זאָל בלײַבן שידעך. דען דורך די גרויסע מזומאָנעס און גרויסע נעדאָוועס, וואָס ער האָט דאָרט געגעבן, האָט ער זיך געמאכט איין שעם אין בראָד פאר איין גרויסן גוויר, און האָט אויסגעפירט זײַן פארלאנג, און אין עטלעכע טעג ארום איז געווען די כא־סענע. דער כאָסן האָט געזאָגט א פּאָר דראָשעס; עס איז האלב געפעלן און האלב נישט געפעלן. נאר בלײַבט נאר, מעקעך בלײַבט מעקעך [2]; האלט זיך מיט דער דודע, דען עס איז שוין נאָך דער סודע. א טאָג צען איז דער ר׳ שמערל געבליבן אין בראָד נאָך דער כאסענע, קעדיי צו זײַן זיכער ביז כײַציקל זאָל געוווינט ווערן מיט דער קאלע און מיט די הויז־לײַט.

אחר ימים עשרה, אין צען טעג נאָך דער כאסענע האָט זיך אונדזער ר׳ שמערל געזעגנט מיט כײַציקלען און מיט דער קאלע און מיט די מעכוטאָנים און האָט גע־לאָזן איבעראנײַס גרויסע מאטאָנעס די שוויגער און יעדערן באזונדער און האָט העכסט באַפרידיקט די דינערשאפט. און דער מויציטער האָט מויסער געווען [3] כײַ־ציקלען נאָך עטלעכע פּשעטלעך, וואָס ער זאָל דאָס געברויכן די ערשטע עטלעכע וואָכן אף הויצאָעס נאָך זײַן אוועקפאָרן. ער האָט אים אויסגעלערנט אף אזוי איין אופן, ער זאָל זיי זאָגן, אז עס זאָל זיי דאָרט דאכטן, אז יעדער פּשעטל איז אים ערשט איצט אײַנגעפאלן, און האָט אים אויך איבערגעגעבן געוויסע קלאָלים, ווי אזוי ער זאָל זיך מיט זיי אמפּערן אין לערנען. איבערהויפּט זאָל ער זיי אלעמאָל זאָגן: „ניין, איך מיין פארקערט, מען קען גאָר אנדערש זאָגן", — ווײַל מיט דיזע ווערטער איז זייער לײַכט יענעם צו פארטומלען, דאָס יענער זאָל אָנהויבן צו טראכטן איבער דעם קאָפּ און זאָל אליין פאלן איבער איין קרומע זאך און מיט אזוי איין אופן פלעגט ער אָפּט צו פארדרייען דעם גרעסטן מענטשן. אָבער כײַציקל וואר ניט אזוי פּיפּיק, ווי ער, און האָט דיזן קלאל זייער שלעכט אלע מאָל אָנגעווענדעט, ווי מיר וועלן דאָ באלד דערציילן.

און דער ר׳ שמערל מיט זײַן ווײַב זײַנען געפאָרן אהיים האלב פריילעך, האלב פארזאָרגט. איין ווײַלע האָט זיך זיי געדוכט, דאָס זיי האָבן שוין זייער קינד גוט פאר־זאָרגט, און עס וועט אים דאָרטן זייער גוט זײַן, און איין ווײַלע האָבן זיי, פארקערט,

1) זיך שטארק אויסגעבראכט. 2) א פאָלקסווערטל: געריסט איז פארפאלן. 3) איבערגעגעבן.

געדענקט, דאָס ער וועט דאָרטן קיין קיעם האָבן. אזוי האָבן זיי זיך איין גאנצן וועג אלץ געשלאָגן מיט די געדאנקען און זײַנען שיר מעשוגע געוואָרן טראכטנדיק, דאָך פאר מענטשן האָט מען געוויזן איין פריילעך פּאָנעם. מען איז נאָך אראָפּגעפּאָרן פון וועג צו זען זיך מיט ווײַטע קרובים, רײַכע, און זיי צו דערציילן, מיט וועמען זיי האָבן געטון. מען האָט דאָרטן אף דאָס נײַ געהוליעט, און די רענדלעך זײַנען געפלויגן ווי שפּענדלעך. דערבײַ איז געווען זייער איין שלעכטער וועג. זיי האָבן זיך געשלעפּט צו פיר—פינף מײַל א טאָג, דען זיי זײַנען געפאָרן זייער שווער מיט גרויסע מאסאָעס, קאסטנס מיט זאכן, און דערבײַ צען פּאסאזשירן. עס האָט די רײַזע געדויערט צוריק א וואָך זיבן — אכט.

קורץ דערפון,—זיי זײַנען געקומען קיין לינאָווע צוועלף באנאכט, זייער מיד, און בא די ראָגאטקעס האָבן די סטראזשניקעס זיי געגעבן מאזלטאָוו, און זיי האָבן זיי געטיילט לעקעך און בראָנפן און האָבן זיי דערציילט די גרויסקייט פון דעם שידעך. אָבער די סטראזשניקעס האָבן זיך קוים אײַנגעהאלטן פאר לאכן, דען עס איז געווען פון וואָס צו לאכן, ווי דו וועסט באלד זעלבסט זען. נון, איז ר׳ שמערל מיט זײַנע לײַט ארופגעפאָרן צו זיך אף דעם הויף און האָבן געדאנקט און געלויבט, אז זיי האָבן זייערע ביינער געבראכט אהיים, ווײַל דער וועג וואר זייער שלעכט צו פאָרן, נישט מיט רעדער און נישט מיט שליטנס.

וימצאו, זיי האָבן אָבער געפונען די טירן מיט די לאָדן בא זיך אינגאנצן פארהאקט. האָט ר׳ שמערל אליין אָנגעקלאפּט אין טיר איין מאָל און צוויי מאָל ביז עס האָט זיך אָפּגערופן עפּעס א קינדערש באקאנט קאָל:

— ווער קלאפּט דאָס אין האלבע נאכט?

— מיר זײַנען שוין געקומען פון דער כאסענע,—האָט קונע געענטפערט מיט איין צעשראָקענער שטימע.

— איין שיינער שוין,— האָט זיך אָפּגערופן יענס קינדיש קאָל,— איך האָב געמיינט, דאָס איר זײַט אלע אויסגעשטאָרבן, מען זאָל זיך אזוי פיל זאמען!

— ווער איז דאָס עפּעס דאָרט פאר איינער, וואָס כאָכמעט זיך מיט אונדז,— האָט זיך אָפּגערופן ר׳ שמערל, ווי איין צעמישטער, דען דאָס הארץ פון איין מענטשן איז איין זייגער,— עפּנט געשווינד, מיר זײַנען פארפרוירן.

— פּאָטער, גאָר א נײַס, זיי דערקענען מיך שוין גאָרניט,— האָט זיך יענער אָפּגערופן פון שטוב,— צען יאָר האָט כויזעק געוווינט מיט זײַן ווײַב און האָט איר דערנאָך נישט דערקענט.

דאָ איז שוין געוואָרן ר׳ שמערל שטארק אין קאס און האָט איין קלאפּ געטאָן מיט דעם פוס אין טיר און זאָגט:

— וועסט מיר נישט זאָגן אף דער שטעל, ווער דו ביסט, און עפענען גלײַך די טיר, אזוי וועל איך הייסן אופברעכן די טיר און דיך בינדן לאָזן. עס מוז דאָ עפּעס נישט קיין גלאטע זאך זײַן; ווי קומט צו מיר אין שטוב ארײַן עפּעס איין יונגאץ? איך גיב קיין צוויי גראָשן, דאָס ייִנגל מוז זײַן פון די נאכט־גאנאָווים, ער האָט זיך דאָ געוויס ארײַנגעלאָזט דורך דעם קוימען.

— ווי קומט אהער איין ייִנגל, אָך, אָך!,— האָט זיך יענער אָפּגערופן פון שטוב,— עס איז שוין אזוי געשווינד פארגעסן געוואָרן אין אזוי איין גיכע צײַט! נו זאָל זיך אײַך דאכטן, אז איך בין כײַציקל אליין. דאָס איז זיך אביסל געזאמט!

— א צאָרע מיר ניט געשען, אוי איין גזירע ,איין כורבן,— האָט די מוטער אָנגעהויבן צו שרײַען,— איך וועל דאָס ניט אויסהאלטן, איך בלײַב! וואָס איז דיר געשען? איין מאפּאָלע וואָלט איך זיך אף דיר ריכטן, ערשט אכט וואָכן נאָך דער כאסענע, און שוין אנטלאָפן.

— גאָר איין נײַעס, אנטלאָפן!— האָט כײַציקל געענטפערט, עפנדיק די טיר,— איך בין ניט אנטלאָפן, זיי אליין האָבן מיר באדונגען איין בריצקע מיט דרײַ פערד און האָבן מיר געהייסן פאָרן אהיים צו אײַך.

— אָבער אזוי גיך!— האָט זיך אָפּגערופן די מוטער, ברעכנדיק די הענט.

— ווי דען ווילסטו,— האָט כײַציקל געענטפערט,— שלעפּן זיך בעסער מיט מאסע אכט וואָכן, ווי איר מיט דארדעוואטע פערד! דו וואָלסט זען מײַן פורמאנקע, א פּאָר קאטעס מיט א ליידיקע בריצקע, מיר זײַנען געפלויגן קימאט אינדערלופטן.

— ווו איז דײַנע זאכן,— האָט אים די מוטער געפרעגט,— עס האָט דאָך אונדז געקאָסט אזוי פיל בלוט! אוי, איך בלײַב פאר צאָרעס!

— וואָס דארפט איר די זאכן, אבי איך בין דאָ אליין,— האָט ער געענטפערט און האָט זיך פאנאנדערגעוויינט,— וואָס צאפּט איר מיר די דאָמים [1], נישקאָשע, די זאכן זײַנען דאָרט דאָ אינגאנצן!

ועתּה, און איצט וועלן מיר דאָ לאָזן שטיין כײַציקלען מיט זײַנע געקרענקטע עלטערן, וואָס האָבן זיך געווונטשן דעם טויט און אים אויך, דען כוצדעם, וואָס זיי זײַנען דורך אים בעדאלעס געוואָרן, וואר נאָך די שאנדע גרויס אָן א שיר. גוטע פרײַנט וועלן צאר האָבן, און סאָנים וועלן דערפרייט ווערן. לאָמיר נישט שטיין דערבײַ און זען, ווי זיי גריזען זיך אויף איינער דעם אנדערן. מיר וועלן בעסער זען, ווי די זאכע איז צוגעגאנגען מיט כײַציקלען אליין אין בראָד.

קוים זײַנען די עלטערן אוועקגעפאָרן, און ר׳ שימשן מיט זײַנע קינדער האָבן זיך אָנגעהויבן ארומצוזען ארום כײַציקלען אליין. בא דעם ערשטן מאָל ריידן מיט אים אין לערנען האָבן זיי שוין גוט פארשטאנען, ווי דער באל־קויעך האָט זיי באטראָגן; דען זיי האָבן אין אים דערקענט אלע זײַנע כעסרוינעס אף איין מאָל, אז ער איז אָן קויעך און אָן איין מויעך, און איז דערצו איין גרויסער נאר און איין אקשן. אלע זײַנע פּשעטלעך, וואָס דער מויציטער האָט אים אויסגעלערנט, האָט ער זיי פארנוצט אין איין טאָג. ער האָט זיי אויסגעפּלוידערט איינע נאָך די אנדערע; האָט מען גלײַך פארשטאנען, אז דאָס זײַנען נאָר אויסגעשטעלטע.

אין א פּאָר טעג ארום האָט זיך איין זוואָגער זײַנער מיט אים געאמפּערט אין איין שטיקל געמאָרע, און כײַציקל האָט געהיט דעם קלאל, וואָס דער מויציטער האָט אים איבערגעלאָזט, דאָס ער זאָל אלץ זאָגן: ניין, עס איז נישט אזוי, אדעראבע, פארקערט! האָט אים דער שוואָגער געזאָגט: דער „מהרש״א" [2] אָבער מאכט דאָך אזוי ווי איך זאָג. האָט כײַציקל אים געענטפערט: ניין, אדעראבע, דער מהרש״א מאכט גאָר פארקערט. האָט זיך דער שוואָגער אָפּגערופן: נו, לאָמיר אראָפּנעמען דעם מהרש״א און זען. האָט כײַציקל געענטפערט: אדעראבע, לאָז מען דעם מהרש״א נישט אראָפּנעמען און נישט זען. און ער האָט געמיינט, אז ער האָט געזאָגט א גרויסע כאָכמע, דאדורך לאכט מען.

1) דאָס בלוט. 2) (מארשאָ) א געוויסער פּיירעש אף געמאָרע.

אין אכט טאָג ארום האָט ער געדארפֿט שרײַבן איין בריוו צו דעם פֿאָטער, האָט ער געבעטן דעם נײַעם רעבן, דאָס ער זאָל אים שרײַבן א בריוו, האָט מען אים געוואָלט לאָזן לערנען שרײַבן, האָט ער נישט געוואָלט און האָט געזאָגט: דער מוי־ציטער האָט אויך נישט געקענט שרײַבן און האָט קיין זײַטיקע זאך נישט געוווּסט, פֿונדעסטוועגן איז ער געווען א רעכטשאפֿענער מענטש. און ער האָט נישט געקאָנט לײַדן, ווי מען רעדט דאָרטן האלב דײַטש, ער פֿלעג דאָס צו רופֿן פֿאָ גאָיעסקע. אין איין געזעלנשאפֿט פֿלעגט ער צו זיצן, ווי איין גוילעם, דען ער האָט נישט פֿארשטאנען קיין וואָרט, וואָס מען האָט גערעדט. אויסער דעם האָט ער ניט געוווּסט צו גיין ריין ארום זיך; די האָר שטענדיק פֿול מיט פֿעדערן און נישט אויסגעקעמט, און ווען ער האָט גע־רעדט, האָט ער זיך געשאָקלט און געקראצט, און פֿאר אײַן קריסט פֿלעג ער זיך דער־שרעקן און באהאלטן. בײַ טיש פֿלעג ער אנשלאָפֿן ווערן, ווי איין קליינער ייִנגל. און דאָך האָט נאָך דער ר׳ שימשן געוואָלט מאכן פֿון אים איין מענטש. ער האָט אים גע־דונגען איין גוטן מעלאמעד מיט גוטע לערער און פֿלעג אים אליין מאדריך צו זײַן [1], ער האָט אָבער אין די ערשטע צוויי וואָכן שוין גוט פֿארשטאנען, אז עס איז אף אים אומזונסט די מי מיט די ארבעט. דערצו האָט אים דאָס ווײַבל שטארק פֿײַנט גע־האט און האָט אים געהאסט, ווי דעם טויט. אין גאנץ בראָד האָט מען אים גערופֿן דער פֿײַנע־בעריע פֿון לינאָווע, אָדער ר׳ שימשנס אילוי, און נאָך אזעלכע שפּאס־נעמען, אז דאָס ווײַבל האָט זיך געשעמט צו שטיין אין זײַנע פֿיר איילן.

נון, האָבן שוין די איידעמס מיט די זין אָנגעהויבן ארײַנצוריידן אין דעם אלטן, אז ער זאָל ראכמאָנעס האָבן אף זײַן טאָכטער און זאָל פֿון דיזן שווײַן־קערל נעמען געט, איידער זי וועט ווערן מובערעס פֿון אים. דער אלטער האָט אפילע נישט גע־וואָלט; עס זײַנען אָבער צוגעשטאנען צו אים גרויסע לײַט און האָבן אים איבערגע־רעדט. און בײַ כײַציקלען האָט מען דאָס זייער לײַכט געפּועלט. די שוועגער האָב אים געוויזן אַיין בריצקע מיט צוויי שיינע פֿערדלעך און האָבן אים געפֿרעגט: כײַציקל ווילסט פֿאָרן אהיים? דאָ איז דאָ איין ווילע פֿור, וואָס פֿאָרט ליידיק און לויז קיין לינאָווע. — און ווי נאָך: האָט ער געענטפֿערט, — גוט, — האָבן זיי געזאָגט, — טאָמער וועסטו אָבער שוין ניט קומען צוריק? — נאט אײַך א האנט, אז איך וועל יאָ צוריק קומען, — האָט ער זיי געענטפֿערט. — מיר גלויבן דיר אָבער נישט, — האָבן זיי צו אים געזאָגט, מיר ווילן דיך האָבן אין דער האנט. דו זאָלסט דײַן ווײַב געבן געט, און ווען דו וועסט נישט צוריק קומען אין א פּאָר כאדאָשים ארום, וועלן מיר איר אוועק־געבן צו איין אנדערן פֿאר איין ווײַב. — פֿאָטער, — האָט ער געענטפֿערט, — איך וועל נאָך אפילע פֿריִער צוריק קומען.

קורץ דערפֿון, — דער פֿורמאן האָט צוגעטריבן, און אונדזער כײַציקל האָט זײַן ווײַב געגעבן געט גיך און באלד, און ער האָט נישט מיטגענומען קיין שום זאך, דען ער האָט זיך גערעכנט, דאָס ער זאָל באלד צוריקקומען, און איז אוועקגעפֿאָרן לעשאָלעם אהיים. און ער איז נאָך מיט א פּאָר וואָכן געקומען פֿריִער אהיים, ווי זײַנע עלטערן פֿון זײַן כאסענע, און האָט זיי געעפֿנט די טיר, ווי מיר האָבן שוין פֿריִער דער־ציילט, אז ער האָט זיך אף זיי געבייזערט, פֿארוואָס זיי האָבן זיך אַזוי לאנג גע־זאמט, און האָט זיי דערציילט, דאָס ער איז שוין א גאָרוש [2] אויך.

1) לערנען, דערציִען. 2) א געגעטער.

נון, וועלן מיר זיך אומקערן צו כײַציקלס עלטערן, וואָס זײַנען אויסן זינען גע־וואָרן הערנדיק.

ביום ההוא, אין דעמזעלביקן טאָג, וואָס זיי זײַנען געקומען צו פֿאָרן פֿון דער כאסענע און וואָס זיי האָבן נאָך געדארפֿט ענטפֿערן הונדערטער מענטשן: מיט מאזל זאָלט איר לעבן, אף דעם מאזלטאָוו, וואָס מען האָט זיי געגעבן, און איין אנדערן האָט מען נאָך געדארפֿט מעכאבעד זײַן אויך. דערצו האָבן זיי געמוזט שיקן איין מענטש קיין בראָד אָפּצונעמען די קליידער מיט די כאטאָנעס און די שלישים ארויסצונעמען, עס האָט געקאָסט געגנוג מי און הויצאָעס, אויסער כארפּעס און בושעס. עס האָט דערמיט גערוישט פֿון לינאָווע ביז בראָד, און מען האָט דעם יונגנמאן איין נאָמען גע־געבן „כײַציקל אליין“. און דאָס האָט ר׳ שמערלען אראָפּגעזעצט פֿון טראָפּ; ער איז אזוי קורץ געקומען [1], אז ער האָט געמוזט זיצן. מיט די טעכטער האָט ער שוין געטאָן שידוכים מיט פּראָסטע יונגע־לײַט. איינער וואר איין שרײַבער, דער צווייטער וואר איין פּוטער־הענדלער, און זיי האָבן זייערע ווײַבער ערלעך און אָרנטלעך ערנערט. און כײַציקל איז אָבער אים געבליבן איין איבּיקער הויקער. ער האָט אים נאָכאמאָל כאסענע געמאכט מיט איין אָרעם מיידל און האָט אים גענומען צו זיך אף קעסט.

צוויי יאָר נאָך דיזער מאפּאָלע האָט זיך נאָך ר׳ שמערל גראנגלט אלץ מיט זײַן גליק. עס האָט זיך אים אלץ נאָך געוואָלט שפּילן די ראָלע פֿון איין גוויר. ער איז אָבער געוואָרן א גרויסער יוירעד [2], אז ער האָט שוין די אָרעמקייט גאָר ניט געקאָנט באהאלטן פֿון דעם אוילעם, אין ערשט האָט ער כאראָטע געהאט, וואָס ער האָט זײַן פֿאבריקל אָפּגעלאָזט און האָט אָנגעהויבן גיין אין גדוילעס.

דער ווארער סייכל אָבער קומט אלעמאָל צו שפּעט, ווי אָפּט איין כאָסן צו דער קאלע. ער פֿלעגט אימער שילטן דעם מויציטער, די שאדכאָנים; ער פֿלעגט צו גריזען דאָס ווײַב, וואָס זי האָט אים דערצו צוגערעדט. ער האָט איר געגריזעט, ביז זי איז, נעבעך, קראנק געוואָרן און איז אוועק פֿון דער וועלט פֿאר דער צײַט. און ער האָט נאָך איר אויך נישט לאנג געלעבט. ער איז, נעבעך, געשטאָרבן אין העקדעש. און כײַציקל דער אילוי, דער בען־גוויר [3] איז געבליבן א קאפּצן, איין נישט, איין נאר, אָן טוירע, אָן כאָכמע, אָן מעלאָכע און א מעטוילל מיט קינדער. פֿאר גרויס ראכמאָנעס האָט מען אים געמאכט פֿאר איין סטראזשניק. ער האָט אָבער דערצו אויך ניט געטויגט, האָט ער געמוזט לעבן פֿון קיצווע [4]. און אז די קינדער פֿון שטאָט האָבן אים גע־זען, פֿלעגן זיי אים נאָכשרײַען: „כײַציקל זויין, כײַציקל אליין!“. און דיזער נאָ־מען איז אים געבליבן ביז אין זײַן טויט.

כן אחרית הכסילים, אזוי איז דער סאָף פֿון נאראָנים, וואָס פֿירן איין צו גרויסע ראָלע אין דער וועלט, וואָס שעמען זיך מיט זייער מעלאָכע און ווילן זיך פֿירן ווי גווירים. ניין, שלמה המלך עליו השלום האָט געזאָגט (טוב איש נקלה ועבד לו ממתכבד ואין כל) עס איז פֿיל גלײַכער צו זײַן בײַ זיך איין קנעכט אלס זיך צו האלטן גרויס און זײַן אָרעם און בלויז.

דער פּאָסעק זאָגט אין קהלת (ראה חיים עם אשה אשר אהבת) דו זאָלסט זען צו לעבן מיט דער פֿרוי, וועלכע דו האָסט ליב. זאָגט דערויף דער מעדרעש (אמר

1) פֿארענגט, פֿאראָרעמט געוואָרן. 2) א מאטעריעל־געפֿאלענער. 3) א גווירס א זון. 4) פֿון גע־שענקט ברויט.

רבי משום עדה קדושה קנה לך אומנות עם התורה), דאָס הייסט: צו די טוירע, וואָס דו ליבּסט, זאָלסטו דיר לערנען איין מעלאָכע. נון, זאָגט דער מעדרעש דאָרט ווײַטער (למה קורא אותן עדה קדושה שהיו משלשין היום, שליש לתורה, שליש לתפלה, שליש למלאכה): פאַרוואָס האָט זיי רעבּע גערופן מיט דעם נאָמען הייליקע איידע? ווײַל זיי פלעגן צעטיילן דעם טאָג אין דרײַ גלײַכע טיילען: איין דריטל האָבּן זיי פאַרבּראַכט אין טוירע לערנען, איין דריטל מיט טפילע, און איין דריטל מיט איין מעלאָכע. און אזוי קאָנען מיר געפינען וויפל מאמאָרים אין געמאָרע און אין מעדרעש, דאָס מע מוז האָבּן איין מעלאָכע אין דער האַנט. און יעדער מענטש זאָל מעגאַדעל־זײַן [1] זײַנע קינדער, דאָס די וועלט זאָל דערפון האָבּן א טויעלעס [2], דאָס ער זאָל נישט זײַן קיין ליידיקגייער, איין פרעסער און איין שנאָרער. נאָר געלויבּט איז דער אייבּיקער, אז אונדזערע צײַטן שעמען מיר זיך שוין נישט מיט קיין מעלאָכע. בּאַל־מעלאָכעס ווערן רײַך, פאַרלאָזן זיי נישט זייערע מעלאָכעס.

אויך די מעלאמדים אין אונדזערע יאָרן האָבּן זיך גאָר אינגאַנצן אומגעענדערט צו גוטן. מיר האָבּן שוין מער ניט אונטער זיי קיין מויציטער, קיין כײַציקל. פון זיי זײַנען דאָ בּאַלע־טאַלמוד [3], בּאַלע־מיקרע [4], בּאַלע־דיקדעק [5], און ווייסן, וואָס עס טוט זיך אַף דער וועלט און ווייסן שוין צו לערנען מיט קינדער מיט איין גוטן סיידער און לאָזן אָפּ צײַט, דאָס די קינדער זאָלן לערנען אַנדערע קענטעניסן און וויסנשאַפטן.

נון, מײַנע טײַערע לעזערן, דו האָסט זיך פילײַכט פון דיזער געשיכטע אָנגעלאַכט, דאָך אָבּער זײַ וויסן, דאָס ניט דערפאַר אליין איז זי געמאַכט געוואָרן. מיר מיינען,

דאָס דו זאָלסט ווערן דורכדעם א קלוגע מוטער,
דאָס עס זאָל פון דיר ארויסקומען איין זון איין גוטער,
דאָס הייסט אַזעלכער, וואָס זאָל אַף דער וועלט נישט עסן אומזיסט,
און זאָל נישט זײַן ליידיק און וויסט,
דען וועלכער עס טוט זיך ערלעך גענערן,
דעם טוט די גאַנצע וועלט ערן.

1) דערציִען. 2) נוץ. 3) געמאָרע-לערנער. 4) בּיבּל-לערנער. 5) העבּרעיִשע גראַמאַטיקער.

אווראָם-בּער גאָטלאָבּער

(1899 — 1811)

אווראָם־בּער גאָטלאָבּער (אבּ״ג) איז געבּוירן אין אַלט־קאָנסטאַנטין (געוו. וואָלינער גובּערניִע) דאָס יאָר 1811. זײַן פאָטער איז געווען כאַזן און קאָהאָל־שרײַבּער אין שטאָט. זײַן ערשטע דערציִונג האָט אבּ״ג געקריגן אין כאַדאָרים; שפּעטער האָט מיט אים דער פאָטער געלערנט דיקדעק, וואָס בּא פרומע ייִדן איז שוין דאָס גופע געווען אָפּגעפרעגט. צו 14 — 15 יאָר האָט מען אים כאַסענע געמאַכט, און ער האָט געגעסן קעסט בּאַם שווער, א רוזשינער כּאָסיד, אין טשערניכאָוו. דאָרט ווערט ער אויך א הייסער כאָסיד, טוט זיך ארײַן אין קאַבּאָלע, זאָגט כסידעס און ווײַזט ארויס גרויסע פעיִקייטן. נאָך דעם רעקרוטן־אוקאַז (1827), אויס מוירע פאַר כאַפּערס, פאַרלאָזט ער מיטן פאָטער רוסלאַנד און וואַנדערט א שטיק צײַט איבּער גאַליציע. דאָרט, אין טאַרנאָפּאָל, בּאַקענט ער זיך מיט דעם געוויסן יאָסעף פּערל, און אונטער זײַן ווירקונג הייבּט ער זיך אָן פלײַסיק אָפּצוגעבּן מיט וועלטלעכער בּילדונג. ער פאַרלירט זײַן פאָטער, קערט זיך אום צוריק קיין טשערניכאָוו, אָבּער דאָ פאַרמאַסערט מען אים פאַר אַפּיקאָרסעס, און דער שווער גט אים אָפּ. זײַנע קרויווים מאַכן אים כאַסענע א צווייט מאָל, קעדיי צו דערהאַלטן אים בּא ייִדישקייט, אָבּער ער קאָן שוין אין דער סוויווע מער ניט בּלײַבּן, ער גט אָפּ די צווייטע פרוי און הייבּט אָן ווידער צו וואַנדערן. אין בּאַר, אָדעס, קעשעניעוו, דובּנע א. אז. וו. בּאַקענט ער זיך מיט אָנגעזעענע מאַסקילים, שטודירט דײַטש, לעבּט פון לערערײַ אין פאַרמעגלעכע הײַזער. אין 1832 יאָר קומט ער צו ייִצכאָק־בּער לעווינזאָן קײַן קרעמענעץ און ווערט רי״בּל׳ס א הייסער אָנהענגער. ער האָט כאַסענע דאָס דריטע מאָל, בּאַזעצט זיך אין דובּנע, פירט פּראָפּאַגאַנדע פאַר האַסקאָלע. שפּעטער, אָנהייבּ די 40־ער יאָרן, ווען ליליענטאַל פאָרט ארום איבּער ייִדישע שטעט (אַף דעם אויפטראָג פון בּילדונג־מיניסטעריום) וועגן דער רעפאָרמע פון ייִדישן שולוועזן, העלפט ער ליליענטאַלן. א מענטש שוין מיט א פאַמיליִע, האַלט ער דאָס יאָר 1851 עקזאַמען בּא זשיטאָמירער ראַבּינער־שול און קריגט א לערער־שטעל אין א ייִדישער קרוינשול אין קאַמענעץ־פּאָדאָלסק, דערנאָך אין אַלט־קאָנסטאַנטין. ער לעבּט אין גרויס דאַכקעס, איז זיך מישטאַדל צו קריגן א לערער־שטעל אין זשיטאָמירער ראַבּינער־שול, אָבּער דאָס געראָט אים ערשט דאָס יאָר 1865. נאָכדעם ווי די ראַבּינער־שול ווערט פאַרמאַכט (1873), בּלײַבּט ער אָן בּרויט, וואַנדערט ווידער איבּער רוסלאַנד, גאַליציִע, רומיניִע, שפּעטער אָן אין ווין, לאָזט ארויס פאַרשיידענע העבּרעיִשע ווערק, רעדאַקטירט פון 1876 א זשורנאַל „הבוקר אור“, לעבּט פון שרײַבּן, לערערײַ, שאַדכאָנעס, פון ארומגיין איבּער פאַרמעגלעך־הײַנטוועלטיקע הײַזער מיט זײַנע כיבּורים, פון זײַנע גוטע פרײַנטס און טאַלמידימס גאָבּ. פאַר זײַן לאַנג וואַנדער־לעבּן טרעפט ער זיך מיט די אָנגעזעענסטע העבּרעיִשע

אײַזיק־מייער דיק
(1893—(1 ? 1814)

א. מ. דיק איז געבוירן אין ווילנע. גענוי די דאטע פון זײַן געבוירן איז נישט באקאנט; פארשידענע ביִאָגראפן גיבן אָן פארשידענע יאָרן: פון 1803—ביז 1815. זײַן פאָטער איז געווען א טוווע־הענדלער, א פרומער ייִד (כאזן אין א שולכן) און ער האָט דערצויגן דעם זון פרום־ייִדישלעך אין כיידער און בא דער געמאָרע. א. מ. דיק האָט פרי כאסענע געהאט קײַן זופראן. זײַן ערשטע פרוי איז אים פרי פארשטאָרבן, און ער האָט כאסענע א צווייט מאָל קיין נעסוויזש, געווען א שטיק צײַט אן אײדעם אף קעסט. אין נעסוויזש האָט ער זיך באקאנט מיט א קאטוילישן גײַסטלעכן און שטילערהייט געלערנט בא אים דײַטש. שפעטער האָט ער זיך אויסגעלערנט אביסל רוסיש און פויליש אויך. א לאמדן אין ייִדישן זינען איז ער געווען שוין פון די יוגנט־יאָרן.

סאָף די 30־ער יאָרן האָט ער זיך באזעצט אין ווילנע און דאָ געלעבט די ערשטע צײַט פון געבן העברעיִשע שטונדן. ער איז געווען איינער פון די פּיִאָנערן אין דער האסקאָלע־באוועגונג אין ווילנע; באטייליקט זיך אין צונויפשטעלן דעם מעמאָראנדום וועגן פארבאָטן די אלטפרענקישע ייִדישע קליידונג (1843), קאָרעספאָנדירט מיט דעם בילדונג־מיניסטער אווואראָוו וועגן דער ייִדישער שול־רעפאָרמע א. אז. וו. פאר זײַן האסקאָלע־פּראָפּאגאנדע איז ער אסאך אויסגעשטאנען פון ווילנער אָרטאָדאָקסן: מע האָט אים פארמאסערט צו דער מאכט, און א קורצע צײַט איז ער געזעסן ארעסטירט. שפעטער איז ער געווען לערער אין דער ערשטער ייִדישער מאָדערנער פאָלקסשול, וואָס איז געגרינדעט געווען אין ווילנע דאָס יאָר 1841. אזוי ווי א גרויסער טייל פּיִאָנערן פון דער האסקאָלע האָט זיך א. מ. דיק געפירט באלעבאטיש־ייִדישלעך, געהאלטן, אז האסקאָלע קאָן און דארף זיך פאָרן מיט א „געלײַטערטער" עמונע. ער האָט געלעבט אלע זײַנע יאָרן אין דאכקעס, דערהויפּט איז זײַן לאגע שווער געוואָרן, ווען ס'האָט זיך פארמאכט די שול, ווו ער איז געווען לערער. ער לעבט פון זײַנע פילצאָליקע מײַסע־ביכלעך; דאָס קלעקט אָבער נישט אף דעם באשיידנסטן לעבן, און זײַן פרוי העלפט אים צו מיט סאָכרערײַ און טענדלערײַ. די לעצטע יאָרן פון זײַן לאנג לעבן פאלט ער ארײַן אין שווערער נויט. גוטע פרײַנט ווענדן זיך צו דער כעוורע „מפיצי השכלה" אין פעטערבורג נאָך שטיץ פאר דעם אלטן, קראנקן, פארדינטן פאָלקס־שרײַבער, קריגן אָבער גאָרנישט. א שטילער, א באשיידענער האָט א. מ. דיק אָפּגעלעבט א לאנג לעבן אין ארבעט און אין נויט און איז שטיל אויסגעגאנגען אין ווילנע דאָס יאָר 1893.

1) זע: פ. קאָן „ווען איז געבוירן געוואָרן אײַזיק־מייער דיק" אין פילאָלאָגישע שריפטן פונעם ייִד. וויסנש. אינסטיטוט", ב II, ווילנע, 1928, (ז. 329—344).

פאר ליטעראטור האָט זיך א. מ. דיק גענומען זייער פרי, מיסטאָמע נאָך אין די 40־ער יאָרן. ער האָט אָפּגעדרוקט א פּאָר ביכלעך אף העברעיִש („מס' עניות", „האור, מחזה מול מחזה", „זפרונה"), איז אָבער גרינגיכן אריבער צו ייִדיש און האָט אָפּגעארבעט אין דער ייִדישער ליטעראטור בא 40 יאָר (געכאסמעט: „אמ"ד", אָפטמאָל אנאָנים). זײַנע ערשטע ווערק זײַנען געדרוקט נאָך אין די 50־ער יאָרן פונעם 19־טן יאָרהונדערט. אין די 60־ער, 70־ער יאָרן איז ער געווען דער פּאָפּולערסטער ייִדישער דערציילער, דערהויפּט אין ליטע, אין רײַסן.

א בען־דאָר, איינער מוישע־קאלמן לאנדע, א געוועזענער שילער אין דער ווילנער ראבינער־שול, שרײַבט, אגעוו, וועגן דיקן [illegible] יאָר 1868 (אין א קאָרעספּאָנדענץ אין „המליץ"): „און איידער איך וועל ענדיקן מײַן איצטיקן בריוו קאָן איך זיך נישט אײַנהאלטן נישט צו זאָגן עטלעכע ווערטער וועגן מײַן פרײַנט דעם געבילדעטן און ייִדישן שרײַבער אײַזיק־מייער דיק (איש אמ"ד). דער דאָזיקער מאן מיט זיך פון זײַן יוגנט אָן ביז הײַנט פאר דעם ייִדישן האמוין אופצוקלערן אים און צוציִען זײַן הארץ מיט אינטערעסאנטע דערציילונגען. ער שוינט נישט זײַן צײַט און זײַן פען און מיט זײַן גרויסער באשיידנקייט וויל ער זײַן צווישן די דערלוי[illegible]אַגנסטע און געפאלנסטע. ער הייבט אוף א קריטישע בײַטש אין אלע זײַנע דערציילונגען (געשריבן אף ייִדיש־דײַטש) און מיט דער רוט פון זײַן מויל שמײַסט ער אלדאָס שלעכטס, נארישקייט און פאלשע אײַנרעדענישן. ער לאָזט הערן זײַן פאָלק זײַן שטראָף מיט קלוגשאפט און פארשטאנד אזויווי יענער דאָקטער, וואָס פארשטייט צו פארזיסן דעם רעצעפּט. ער האָט פײַנט שרײַבער־קאָוועד, וויל נישט ארויסשטעלן זײַן נאָמען, דעריבער באהאלט ער זיך (זײַן נאָמען, נ. ש.) אפילע אין זײַנע העברעיִשע ווערק".

לאנדע רופט ווײַטער אָן אייניקע העברעיִשע ווערק דיקס, דערציילט, אז דיק קלײַבט מאטעריִאל פאר א לעקסיקאָן („אוצר מלים") פון טאלמוד, מעדראָשים א. אז. וו. אין א באמערקונג רעכנט לאנדע אויס 55 געדרוקטע דיקס ווערק, וואָס ער האָט געלייענט (ביז 1868) און גיט צו: „און נאָך אסאך אזוינע, וואָס זײַנען געבויט אף קריטיק" (געזעלשאפטלעכער. נ. ש.)1). די פּאָפּולערקייט פון זײַנע מײַסעס איז געווען אזוי גרויס, אז אינמיטן די 60־ער יאָרן האָט ראָמס דרוק געשלאָסן מיט אים אן אָפּמאך, און ער איז געוואָרן דער מײַסע־צושטעלער פאר דעראָזיקער דרוק, פלעגט צושטעלן בעערעך א דרוקבויגן א וואָך און קריגן דערפאר ביז 6 רובל. ער איז געווען דער פרוכפּערדיקסטער ייִדישער שרײַבער. זײַן ליטערארישער אינווענטאר איז ביז הײַנט נאָך נישט גענוי פעסטגעשטעלט; מע שאצט די צאָל דיקס ביכלעך פון 300 ביז 400. זיי זײַנען אסאך מאָל איבערגעדרוקט געווען. אין דעראָזיקער צאָל איז פאראן אייגנס און איבערגעארבעטס, צומײַנסטן קורצע מײַסעס פונעם ייִדישן לעבנשטייגער, אויך באשרײַבונגען פון היסטאָרישע געשעענישן אין ייִדישן לעבן, נאָענסטע און ווײַטע, ראָמאן־ארטיקע זאכן, אנעקדאָטן, וויצן.

אין זײַנע ווערק איז דיק א לערער און פאָלקספרײַנט. צומײַנסטנס האָבן זײַנע ווערק דעם צוועק אופצוקלערן דעם ברייטן אוילעם אף די פעלערן פונעם ייִדישן לעבן: שלעכטע דערציִונג, רעליגיִעזער פאנאטיזם און פארפרעמדטקייט צו א וועלט, דאָס יאָגן זיך נאָך געלט און קאָוועד, ייִכעס און געלט־שידוכים א. ד. גל. ער האָט זיך זײַן באלע־

1) זע: משה קלמן בן דוב בער לנרא „עלה נדף" אין „המליץ" 1868, נומ. 24.

באטישן אידעאל פונעם לעבן: בילדונג און וויסן, געפּאָרט מיט „וואָרער עמונע", ערלעכקייט אין האנדלען און אין לעבן, באשיידנקייט, פרייַנטלעכקייט צו מענטשן, שטיל, ערלעך פאמיליִענלעבן. די צירונג פון דער פרוי איז „הערצנס־בילדונג, וואָרע יראת־שמים, מדות טובות, צניעות, דרך ארץ, טרייַשאפט צום מאן... א קלוגע ווירטן אין הויז, א קלוגע און גוטע מוטער צו קינדער און ביפראט נאָך צו שטיפקינדער". פון דעם קוק לאכט ער אויס און זאָגט מוסער דער הייַנטוועלטיקער פרוי, וואָס איז פארנומען מיט זיך און מיט מאָדעס. ער האָט אָבער אן אויג פאר דאָס סאָציִאלע אין לעבן אויך.

ער באשרייַבט די וויסטע יִדישע פּארנאָסעס, נאָך מער—דאָס ליידיקגייערייַ, און לערנט, אז מע דארף זיך נישט שעמען מיט ארבעט; פארקערט: ארבעט איז א מאָראלישער, א געזעלשאפטלעכער מוז, א צירונג צו „חכמה" און „תורה". שוין אין איינער פון זייַנע ערשטע מייַסעס „כייַציקל אליין" (ווארשע, 1864, א מין יִדישער Недоросль) ווייַזט ער דעם אומקום פון א יִדישער פאמיליִע, און די וויכטיקסטע סיבע איז דאָ, וואָס מע האָט פארוואָרפן ערלעכע ארבעט און א באשיידן לעבן און מע האָט זיך געיאָגט נאָך האנדל, נאָך געלט און יִיכעס. אָבער א „בעקאָוועדיקער סויכער" איז אין דערדאָזיקער סכעמע אויך זייער אָנגעלייגט. ער מוז אָבער פארשטיין צו האנדלען ערלעך, זיך ניט יאָגן נאָך אשירעס, לעבן נאָך די מיטלען נאָך און דערציִען זייַנע קינדער „צו גאָט און צו לייַט" („תורה" און „חכמה").

א. מ. דיק באהאלט נישט דעם מוסער־האסקל פון זייַנע מייַסעס. פארקערט, ער פּראָקלאמירט דאָס אָפן: אסאך מאָל טרפען מיר פּאָרעדעס צו דער „טייַערער לעזערן" (ער ווענדט זיך דורכויס צו דער לעזערן, נישט צום לעזער; ס'איז א שטיק טראדיציִע, און פרויען זייַנען געווען פאקטיש די אודיטאָריִע פון דער יִדישער ליטעראטור יענע יאָרן און נאָך אסאך שפּעטער). אין דידאָזיקע פּאָרעדעס דערציילט ער ביטמימעס, אז די מייַסע איז געשריבן מיט א באשטימטן מיין: צו ווייַזן די מייַלעס פון א גוטער דערציִונג, פון א באַשיידן לעבן, פון ערלעכער ארבעט, די נארישקייט פון יאָגן זיך נאָך יִיכעס, נאָך געלט א. אז. וו. דאָסזעלבע זאָגט ער נאָך אָפטמאָל אין נאָכוואָרט צו דער מייַסע, מיט גראמען דערצו. ער פארופט זיך אף דעם אווטאָריטעט פון די „חכמים", ברענגט דורכאנאנד פסוקים, מעמרעס פון דער געמאָרע א. אז. וו. מיט געוויסע סענטענצן, וואָס שטימען מיט דעם צוועק פון זייַן דערציילונג. אמאָל ציט ער אריַין א פּאָסעק פון די „חכמי אומות עולם" אויך.

ער האָט אָבער אלעמאָל א סיוזשעט, גענומען צומייַנסטנס פון דעם רעאלן לעבן, אָפטמאָל א געשפּאנטע אינטריגע (פון דער פרעמד), און קאָן פארינטערעסירן די „לעזערן". ער איז דער „לעזערנס" א פרייַנט, וויל זי פארהיטן און פירן מיט זייַן געניטשאפט און קענען א וועלט. דער גוטמוטיקער טאָן, אָפטמאָל סענטימענטאל, פאָלקסווערטלעך, וויצן, אמאָל אייַנגעהאלטענער הומאָר, וואָס דיק פארווירצט דערמיט דעם מוסער־האסקל, האָבן אים באליבט געמאכט בא דער „לעזערן": דיקן האָט מען געלייענט, און ער האָט געווירקט.

אָנגעהויבן האָט דיק צו שרייַבן אף א ריינעם פאָלקסטימלעכן ליטווישן יִדיש מיט דעם גאנצן שפּראכלעכן פאָלקלאָר פון דעמדאָזיקן דיִאלעקט: פאָלקס־אויסדריקן, ווערטלך, וויצן. שפּעטער איז אים צו זייַן גרונט־טענדענץ,—„באלערן" דעם לייענער,—צוגעקומען נאָך איינע,—„אויסלייַטישן" די „מארקשפּראך", און ער

האָט פארדאָרבן זייַן שפּראך מיט דייַטשמעריזמען (דיקס שפּראך איז דעריבער פארשעמט געוואָרן פאר דייַטשמעריש), אויך מיט רוסיציזמען, וואָס ער פארטייַטש זיי אָפטמאָל אף אן אייגענעם שטייגער. אָבער אפילע אין דערדאָזיקער פארדאָרבענער פאָרמע פארמאָגט דיקס שפּראך אסאך קערנדיקן מאטעריאל פון דעם פאָלקסטימלעכן יִדיש יענע צייַט: די שפּראך פונעם פאָלקסמענטשן, פון [illegible]נם „יודע ספר" א. ד. גל.

אן אויסגעצייכנטער קענער פונעם יִדישן פאָלקסלעבן, האָט דיק דאָס פארקערפּערט אין זייַנע ווערק, און דיקס ליטעראַרישע יערושע איז א וועגווייַזער צום ליטווישן יִדישן לעבן פון זייַן צייַט: פּארנאָסעס, „לערנען", בילדונג, דערציִונג, פאמיליִען־לעבן, זיטן, שטייגער, קליידונג, פארווייַלונג א. אז. וו.

איך ברענג דאָ דעם טעקסט פון דיקס „כייַציקל אליין" (ווארשע 1864, איבערגעדרוקט ווילנע 1887), אביסל געקירצט.

איך דארף דאָ נאָך וואָרענען קעגן אן איבערדרוק פון אייניקע דיקס „געקליבענע ווערק", מיט ד. קאסעלס רעדאקציִע, 2 בענד, ווארשע 1922: ד"ר ווייַנרייַך האָט שוין געוויזן, ווי אזוי דער רעדאקטאָר האָט „געצענזערט" א. מ. דיקן („ביכער־וועלט", ווארשע, 1922, העפט 4—5).

ליטעראטור: ז. רייזען „לעקסיקאָן פון דער יִדישער ליטעראטור, פּרעסע און פילאָלאָגיִע, ב. I ווילנע 1926.